

הכביש אפילו לפי מה שנדמה להם שמותר מעיקר הדין. כל העובר על הכביש רואה שהחוטאים מוחזקים בכי רע וגופלים לפעמים עד קרוב לקרקע ושיש בהם מה שנקרא בטן של יותר מי' טפחים ועד כמה אמות. והנה גם בבטן של כל שהו ופחות מג' טפחים יש שחוששים עיין במשנה ברורה בסימן שס"ב סעיף קטן ס"ו ובחזון איש סימן ו' אות י', ולעומתם בערוך השלחן בסוף סימן שס"ב. והעולם אינם מקפידים בכך, ונראה שכיון שהקנה העליון של צורת הפתח יכול להיות אפילו מגמי כסימן שס"ב סעיף י"א ולרוחב צורת הפתח אין שעור, ממילא אי אפשר שלא יוצר בטן קצת ולכן אין לחוש לזה, וקצת ראייה ממה שמתחזקת זמורה על גביהם במסכת ערובין דף י"א עמוד א' וסתמה של גפן ואינה ישרה לגמרי. אבל בבטן גדול בודאי יש לחוש, ואפשר שאם מתלקט עשרה טפחים בתוך ארבע אמות פסול מכיון שמדרון זה מועיל להיות מחיצה ואיך ישמש כמשקוף. ולא נמצא כאלה בשום עיר המתוקנת בצורת הפתח המוחזקת כראוי.

והגני להודות לו על מכתבו דברי חמודות, והנה תלמוד גדול המביא לידי מעשה ויבין דבר מתוך דבר לעשות דבר לפנות דרך במדבר לישד המסילה על פי ההלכה.

יהודה הרצל הנכח
רב אזורי

תורה היא 63 או 66 ס"מ ולא 48 ס"מ כמנהג ירושלים ולפי זה לא יגיע רוחב הדרך והשוליים לט"ז אמה ואינה רשות הרבים, ואף שאין מורין להחמיר כשיטת 66 ס"מ חוץ מבעניני מקוואות וכל שכן לא להקל, וכן פסק הגאון מו"ז זצלה"ה בספר עדות לישראל שהעיקר כשיטת ירושלים, על כל פנים אפשר לצרפה כסניף. ואף שכתב בשו"ת משכנות יעקב שם שגם בחסרות ט"ז אמה עדיין צריכים דלתות לדעת כמה ראשונים, גם זה אינו אלא מדרבנן.

והנה מה שכתבתי בענין רשות הרבים בלשון חשש חמור ולא בלשון איסור, הוא מפני שראיתי שיש מקצת אחרונים שפוסקים שגם מחוץ לעיר צריכים ס' רבוא עיין בהגהות מהרש"ם לסימן שמ"ה בשם הר"ן. וממה שהבאתי מדברי הראשונים הרמב"ן והריטב"א והאחרונים המשכנות יעקב והערוך השלחן והמשנה ברורה נלע"ד שאין לסמוך על זה במעשה וכל שכן הכא שאינו צורך גדול, וחכם עיניו בראשו.

הנה נראה שהרב שהורה בענינים אלה לא ראה ולא הבחין בכל זה והצבור הם שוגגים. ורק בזה רעים עלי מעשיהם ורמותי לזה בסוף [סימן יח], שלמרות שבודאי יש יראת אלקים במקומות האלה אבל יש רפיון ידים בהחזקת צורת הפתח שעל

סימן כ

עוד בענין צורת הפתח שעל הכביש והאם צריך רבוי דיורים

חשיב מקום דירה עכ"ל ואינו נחשב לבקעה, ושמחתי מאד כי הוא ממש כדברי שכתבתי לפני כמה שנים. ושלא כדעת שו"ת חתם סופר ודברי מלכיאל שהוקשו לי לאחרונה, ובערובין שומעים להקל וכן מנהג העולם שלכן לא תקשה על השטחים הרחבים שאין בהם דיורים הנכללים בתוך צורות הפתח בעיירות כמו בירושלים, שכיון שיש במחיצות דיורים נדון כל השטח שלא כבקעה ואין דנים על מקצתו בלבד, ולכן עצתי שכתבתי שם [סימן יז] היא למעשה.

כ"ה, כ"ח אב תשל"ח
לרב של ישוב אחר

קבלתי מכתבו בפעם השלישית ובודאי אין טירדה לברר הלכה בעניני ערובין ויותר למדתי בהם משואלי מאשר מרבתי. כבודו ציין לספר חזון איש הלכות ערובין סימן ט"ו אות ה' שכתב שדנים כל המחיצות ביחד וכיון שיש מקום דירה בתוכן

במגיד משנה, ואם כן הוא הדין לדין בצורת הפתח בבקעה ונפקא מינה לחייל הנמצא על אותו כביש כשנכנסת השבת, דעה זו לא הובאה בשלחן ערוך והיא נגד הירושלמי ושאר ראשונים ועיין בספר בני ציון סימן שצ"ו אות ד' וגם אינו מפורש ברמב"ם.

ומה שנראה מדברי כבודו שאפילו במחיצות מעולות שלא בצורת הפתח צריך רבוי דיורים שהרי כתב כן על מה שאמרו שבהוקף לדירה מותר לטלטל כמה מילין ושם לא איירי בצורת הפתח, פשוט שבמחיצות מעולות אין חילוק הרבה או מעט אלא כל שבנה ביתו והקיף סביבו במחיצות שתי וערב אין לו שעור, וכמו שבפרוש המשניות במסכת ערובין פרק ב' משנה ה' כתב שההיקף הוא אפילו אלף מילין. ומה שכתב הרמב"ם בהלכות שבת פרק י"ד הלכה א' כגון מדינה המוקפת חומה עכ"ל לא בא לאמר שרק בכגון זה שמלא מדיורים מותר כי אם נתן דוגמה למקום המוקף כמה מילין, ולכן הפסיק בינו לבין דיר וסוהר שאין דרכם להקיף שטח גדול כמו שכתבו האחרונים, אבל הוא הדין אם הקיף שטח גדול לדיר וסוהר. ואפילו יחיד מקיף יותר מבית סאתיים במחיצות מעולות ואפילו בבקעה ואפילו לשבת אחת כמו שכתבו הלבוש והמגן אברהם בסימן ש"ס סעיף א' ולא נתנו לזה שעור למעלה, וכן לא מצאנו שאסור להשאיר שטח פנוי מתשמיש אדם וכלים אלא בשיירא במחיצות גרועות. ובעיר המוקפת חומה עצמה מי לא עסקינן שיש שטח פנוי גדול בין הבתים לבין החומות כסימן שצ"ח סעיף י"א במשנה ברורה סעיף קטן ג"ה שלא חילק בין רוב למעוט. ורק במחיצות העשויות בידי שמים יש חילוק האם רואה עצמו בתוך המחיצות או לא לכמה שיטות, עיין בסימן שס"ג בשער הציון אות צ"ד ובספר תקון ערובין במאנהעטען סימן ט'.

מעשה אין לנו לדון אלא על היקף צורות הפתח בלבד באיזה ענין נחשב שלא כבקעה, וכבודו הדש מדעתו שצריך להיות בתוכן רבוי דיורים ואם לאו נחשב כבקעה אפילו אם קבועים בתוכו מעוט דיורים. לא הביא לזה שום מקור ולא מצאנו לאחד מן הפוסקים שיכתוב כן, והוא נגד משמעות הטור והשלחן ערוך סימן שס"ב סעיף י' חצר ומבוי שיש בהם דיורין עכ"ל ולא שרובו דיורין, ובחזון איש

אפתח במה שכתב כבודו בפעם הקודמת שתמוה לכלול בתוך הערוב שטח שאינו ראוי להליכה בשבת משום שהוא מחוץ לתחום של אלפיים אמה והיכן מצינו שצורת הפתח תכשיר יציאה אל מחוץ לתחום ומה שאמרו שאם הוקף לדירה אפילו יש כמה מילין מותר לטלטל זהו ברובו דיורין עכ"ל. וכתבתי לו שזהו נגד אורח חיים סימן שצ"ו סעיף ב' שבהוקף לדירה נחשב כולו כד' אמות ואפילו כשאין דיורים. ואמנם כשנחרבה העיר נראה שחזרת לדין בקעה ואינה מותרת בצורת הפתח אלא בחומות, אבל כל עת שמותר לטלטל על ידי צורת הפתח מותרת גם ההליכה, ולכן אם בנו צורות הפתח על הכביש ואחר כך פרצו אחת מהן ופרצו בין הכביש לישוב וחזרו ותקנו הצורת הפתח אזי הוקף כל הישוב והכביש להיקף אחד והי' כד' אמות ואין כאן תחום שבת, ואינו תלוי בלחי אחד מחוץ לישוב ולחי אחד בפנים אלא שיהיו בהיקף אחד בלי מחיצה מבדלת.

מכאן שאין לדון אלא על היתר הטלטול וממילא בא היתר ההליכה כששבת בתוכה. ומה שהקשה כבודו לדמותו לידו וגיטו באים כאחד במסכת גיטין דף ע"ז עמוד ב', אינו דומה כי שם הגט תלוי ביד והי' תלויה בגט ולכן נתקשו להסביר איך נשתחרר העבד כיון שאין לו יד וכלי יד אינו יכול לקבל את הגט המקנה לו יד, מה שאין כן בערובין שהיתר הטלטול והיתר הליכת כולה כד' אמות שניהם תלויים במחיצות, ואם על ידי צורת הפתח נעשתה רשות היחיד מדרבנן ממילא מותר בטלטול והליכה. וזהו כשהישובים והכביש נמצאים בהיקף אחד, אבל כשהוקף הכביש בנפרד שאז אסור לטלטל בו מטעם בקעה כמו שכתבתי על מה שבנו הקבוצים, אינו כד' אמות ואסורה ההליכה יותר מתחום שבת כבשלחן ערוך שם*. ואף על פי שלפי משמעות הרמב"ם השובת בין מחיצות אפילו יותר מבית סאתיים ולא הוקפו לדירה שאינו מותר לטלטל בהן מכל מקום מותר להלך את כולה וחוצה לה אלפיים אמה עיין בהלכות ערובין פרק ז' הלכה ד'

* (הג"ה) חצר והוא הדין כביש אם אינו מותר בטלטול אינו מצטרף לעיבורה של עיר, עיין בראב"ן ריש ערובין ואור זרוע הלכות ערובין סימן קס"ב ושו"ת הריב"ש סימן ר"א.

כן מבצרים שנבנו סתמם כדי שישמרו בהם כיום ובלילה וסתם חיילים לנים במקומם למה אינם מוקפים לדירה. ואף שכתב הט"ז בסימן תרפ"ח סעיף קטן ב' שחומות מבצר נבנו לצורך מלחמה ולא להקיף דירה ולפי זה נחשבות כמחיצות שנבנו לאוויר ואינן מועילות, אבל קשה לע"ד אטו חומות עיר אינן נבנות לצורך מלחמה והגנה ומאי שנא, ועוד שלפי דברי הט"ז אפילו ידענו שמבצרים נתיישבו תחילה עדיין לא תועילנה החומות, ואינו משמע כן ובט"ז סימן שצ"א סעיף קטן ב' לא כתב כן, אלא ממשע שמחשבה אינה מועילה ולכן סתם מבצרים אינם מוקפים לדירה אף על פי שהוקפו כדי לשמור בתוכם מה שאינן כן עיירות שיושבו ואחר הוקפו.

והבסיס לקושי של כבודו נראה במה שערבב ענין בקעה עם הוקף לדירה, שכתב שהמקיף שטח שרק מעוטו הקטן ישוב וכו' נמצא שההיקף מתחילתו לא היה לשם דיורין אלא לבקעה עכ"ל ועוד כתב שכשצורת הפתח כוללת שטחים וכו' הוא גרוע מזרעים שאינם ראויים לדירה ואין כאן היקף לדירה כלל עכ"ל ועוד כאלה. אבל אין ענין זה לזה לע"ד כי טעם בטול דירה על ידי זרעים הוא שהאדם מקפיד שלא ידרכו עליהם ולכן ביטל אותם מתשמיש אדם, מה שאין כן בשיירא שהקיפיה בצורת הפתח בבקעה אסור לטלטל אף על פי ששפיר נקראת מוקפת לדירה לשבת אחת כפרש"י ועומדים להשתמש בשטח המוקף. ועיין בספר יסודי ישרון חלק ה' שהוא חלק ב' בהוצאת אוצר הפוסקים מדף 261 קצור דיוני האחרונים בבטול דירה.

ואולם אפילו לפי סברתו, דעתו היתה אפשרית בעיר שרוב היקפה הוא שדה בור וקרקע טבעי שאינו עומד לתשמיש אדם, וגם בזה אינה נראית להלכה אלא כל שיש דייר קבוע בהיקפו ואפילו אחד אינו נדון כל השטח כבקעה כמו שכתבתי מפסי ביראות ושיירא, ועיין עוד בסימן שצ"ח סעיף י' ובשער הציון. מכל מקום ברובה מוקצה לתשמיש אדם ומעובד לכך אינו מבטל דירה אטו בית של אדם קבוע הלא תשמיש קבוע של אדם קבוע, ולכן בהוקף לדירה ונטע כל השטח אילנות להסתופף בצלם אינו מבטל הדירה כסימן שצ"ח סעיף ט'. ולכן כאן שמדובר בכביש שעשוי להליכת אדם ולהכנס ולצאת בו תמיד עדיף מפרדס ואינו דומה לזרעים,

שצ"י כבודו כתב שיש מקום דירה בתוכן וכו' עכ"ל ולא רובו דירה. עוד נדחק כבודו להסביר לפי סברתו מה שבכמה עיירות רוב השטח המוקף בצורת הפתח אינו מאוכלס ולמה אינו נדון כבקעה, ותרץ שכיון שעומד להתאכלס ויש סכוי שיבנו שם בתים חשיב כמוקף לדירה, אך בשצורת הפתח כוללת שטחים שאין כל סכוי הנראה לעין שיושבו על ידי דיורין לא וכו' עכ"ל. במח"כ מלבד שמי יקבע מהו סכוי הנראה לעין שאין אלו אלא דברי נביאות, הלא כבודו הביא מסימן שנ"ח בשער הציון אות כ"א בדעת הרמב"ם שמועיל אם בשעת היקף התכוון בפרוש לבנות בית, אבל שלא בפרוש לא התיר ומה ששטח עומד להבנות ברבות הימים או שיש סכוי הנראה לעין שיבנו שם אינו נקרא בפרוש, וכל שכן לדעת הרשב"א והריטב"א והמאירי שצריכים בנה ממש ואחר כך הוקף. גם דעת הרמב"ם אינה מפורשת שאינו מצריך בנה ממש אף שהב"ח והמשנה ברורה ואחרים הבינו כן, ועיין בספר בני ציון סימן שנ"ח אות ד' שכתב שכונת הרמב"ם היא למתכוון עכשיו לדיר וסוהר ולא לבנין בית בעתיד ולכן הסיק שכיון שהרשב"א וכו' כתבו בפרוש שמחשבה אינה מועילה ולא נמצא בראשונים אחרת הכי נקטינן עיי"ש. מיהו ראיתי בשם פסקי הרי"ד לערובין דף כ"ד שמתיר בכגון זה וכן נראית דעת שו"ת מבי"ט חלק ב' סימן מ"ח וכן כתב באליהו זוטא סימן שנ"ח אות ד'.

מכל מקום ראיה שלדידן מחשבה לחוד אינה מועילה, מסימן שכ"ה סעיף ח' ות"א סעיף ב' שסתם מבצרים אינם מוקפים לדירה, והלא מקיפים אותם על דעת ליישבם אחר כך. ואין לאמר שכונת הרא"ש במסכת ערובין בפרק ד' סימן י' והמרדכי שם סימן ת"ק היא שסתם מבצרים נבנים שלא על מנת לבנות בתוכם בתים כלל ולכן אפילו כשמצאנו בהם בתים סתמם לא נבנו בתחילה לשם כך ואינם מוקפים לדירה, אפילו תאמר כן דל בתים מהכא גם בלי בתים ליהו מוקפים לדירה לפי מה שבשומרה שלן בה השומר יום ולילה נחשב ההיקף למוקף לדירה, ובבאור הלכה בסימן שס"ב סעיף א' צידד כן מדברי הב"ח ועיין במגן אברהם בסימן שנ"ח סעיף קטן ד' שכתב בפשיטות כן, וכן הרא"ש והמרדכי לא הזכירו בתים אלא רק שנתיישבו, ואם

והגע עצמך בעיר שבתיה קטנים ורחובותיה רחבים וכי נדון אותה כבקעה גם לפי סברתו כיון שרוב השטח כבישים.

לכן אין לפקפק במה שכתבתי לע"ד עצה איך לתקן צורת הפתח שעל הכביש. מיהו לא כתבתי אלא לתקן מכשול הקיים אבל לא לעשות כן לכתחילה כיון שרחוק שיחזיקו צורות הפתח כראוי וגם בקלות מתקלקלות בשבת כיון שעוברות

מעל הכבישים ונמצא המשק בלי היתר טלטול, ועוד הארכתי [סימן יט] בחשש רשות הרבים שעל הכביש שאז אין מועילות צורות הפתח, ואף שהמלצתי על זה אינו מן הראוי להכניס עצמו לכתחילה לסמוך על מעוט הפוסקים במה שאין צורך כל כך. לכן אני מסכים אתו שאל יתיר באזורו.

יהודה הרצל הנקין

רב אזורי

סימן כא

הערות בהלכות ערובין בספר אחד והאם יש דין שיירא בישוב

ב"ה, ו' תמוז תשל"ז

לרב אחד

רק את התרוץ הראשון עיי"ש ומוכת שאינם סוברים כתרופ השני, ואם כן היאך פסק כשלחן ערוך להתמיר בערובין כתרופ השני, אלא על כרחך כיון שממילא הרמב"ם ודעמיה פוסלים לכן אין להקל אלא לפי דעה מבוררת, וכיון שלפי התרוץ השני בתוספות וברא"ש אסור כל שכן שאין דעתם ברורה להתיר ולכן לא מהני מה שנמצא תרוץ ראשון ודעת הרשב"א להתיר. הוא הדין לדידן בחוטי חשמל מן הצד אין רשות למורה להתיר בצורת הפתח בקולא שאינה מוסכמת על דעת האחרונים ומה עוד שנהגו שלא לסמוך עליה, אלא אם כן בפרצות י' אבל לא מד' רוחות אפילו בשעת הדחק.

בפרט מה שכבודו לא הסביר בשום מקום מהי שעת הדחק נתן מקום לבעלי בתים וגם רבנים להכשל כמו שהיה לי נסיון בענינים כאלה שבמקום שעליהם לברר האם הדבר מותר צריך אתה להוכיח להם שהדבר אסור, ואינה נקראת שעת הדחק לע"ד בענין זה אלא כשאי אפשר בשום פנים לתקן באופן אחר.

עוד כתב בהערה שהשלחן ערוך כתב שדוקא במקום שיש בו דיורים כגון בעיר אפשר לעשות צורת הפתח עכ"ל. אבל אין זה לשון הטור שלחן ערוך והרא"ש אלא חצר ומבוי שיש בהם דיורים, וכן הגיה בעל מלא הרועים בתוספות וכן מצאתי ברבנו ירוחם שכתב כן בשם התוספות. ולמה לא כתבו בעיר

קבלתי את ספרו קובץ הלכות ערובין בהשאלה מידידי ר' חיים נ"י מנתיבות. נא לשלוח לי עותק אחד ואשלח מחירו.

ברם יש לי כמה הערות:

מה שכתב כבודו להקל בשעת הדחק בצורת הפתח על ידי חוטי חשמל מן הצד כדעת שו"ת שואל ומשיב, לע"ד אין סומכים על קולות אלה אלא בפרצה יותר מ"א אמות וכדומה שנשאר עומד מרובה על הפרוץ מד' רוחות שלא על ידי חוטי חשמל. אבל כשכל הרוחות ניתרות על ידי חוטי חשמל מן הצד אפילו בשעת הדחק אין להתיר כיון שבלאו הכי דעת הרמב"ם והסמ"ג והסמ"ק והכלבו וכן נראה דעת הריטב"א לפסול בצורת הפתח מד' רוחות, ומעין זה כתב בשו"ת חלקת יעקב חלק א' סימן ר' אות ד' עיי"ש. ויש להוכיח ממה שבשלחן ערוך אורח חיים סימן שס"ב סעיף י' פסק שאינה מועילה צורת הפתח מד' רוחות אלא בחצר ומבוי שיש בהם דיורים, והלא אין זה אלא התרוץ השני ברא"ש סימן י"ג ובתוספות בדף י"א עמוד א' אבל לפי התרוץ הראשון גם בשיירא ובפסי ביראות מהני מד' רוחות על פי דין, ועוד שרוב הראשונים לא הביאו כלל את דברי התוספות האלה והרשב"א והריטב"א הביאו